

Myten om att jag företräder ”kontroversiella teorier om bortträngning”

Medias beskrivningar av mitt agerande i olika rättsfall bygger på stora felaktigheter. Myter, missuppfattningar och medvetna lögnerna kring min forskning, vilka teorier jag företräder samt min medverkan i diverse rättsutredningar har under flera års tid fått florerat fritt. Då de uppenbara motsägelserna ännu inte avslöjat sig själva vill jag fylla igen några kunskapsluckor.

Myter är en fast och spridd föreställning om hur något förhåller sig – men som stämmer dåligt överens med verkligheten. En av dessa felaktiga föreställningar som berör mig är att jag är en förespråkare för teorier om bortträngda minnen.

DN och olika debattörer hävdar enträget att jag har fört in teorier om bortträngda minnen i olika rättsutredningar, först i fallet Thomas Quick och nu senast i Kevin- och Hovsjöfallen. Den ifrågasatta teori som jag påstås ha haft som grund för mitt arbete skulle vara att en person kan ha bortträngda minnen av dödligt våld, minnen som sedan kunnat återhämtas i terapi, i polisförhör och rekonstruktioner. Det är korrekt att jag hänvisat till bortträngning, dissociation, psykogen amnesi osv som ett reellt, om än *mycket ovanligt* fenomen när det gäller vuxna *offer* för traumatiska upplevelser. Däremot har jag i en mängd sammanhang (vetenskapliga arbeten, föreläsningar och expertutlåtanden) påtalat att när det gäller gärningspersoners minnen av våldsbrott är det högst osannolikt att dessa personer inte kan minnas brotten i sig. Förvisso hävdar en ansevärd del misstänkta glömska inledningsvis i en förundersökning. Om skälen till påstådda minnesförluster, motsägelser eller ”haltande” berättelser hos misstänkta gärningspersoner kan vi inte säga något säkert om. Hypotetiskt kan det bli en hand om att de inte vill/orkar berätta, vill vilseleda polisen eller att de fantiserar och hittar på parallellt med det sakliga. Vad som dock är uppenbart är att fenomenet bortträngning inte är tillämpligt vare sig när det gäller Quicks tidigare erkännanden eller de två brödernas berättelser i polisutredningen angående Kevins död eller i Hovsjöfallet som DN publicerat (18-09-17) med samma experter som i tidigare reportage. Låt mig förtydliga:

1. Bortträngningsteorin handlar om påstådda händelser som oftast inte till någon del kan beläggas. I såväl Quickutredningarna, Kevin- och Hovsjöfallen beskrivs händelser som är hundraprocentigt belagda, i den meningen att dödsfallen har inträffat.
2. Bortträngning syftar till påstådda händelser som personen inte haft något minne av innan terapi eller polisförhör. Quick sa sig ha åtskilliga minnen av mordet innan terapin och det var han som tog initiativ till att berätta om dem. Beträffande Kevinfallet finns uppgifter i förundersökningen om att bröderna kommit hem och berättat om att Kevin låg nere vid vattnet samma dag som Kevin hittades. I Hovsjö förnekar den 12-årige pojken dödsdömet.
3. Kritiken mot nämnda utredningar går ut på att återhämtning av s.k. bortträngda minnen i terapisaftal och polisintervjuer skapar falska minnen. Men förekomsten av falska minnen förutsätter att personen i fråga genuint tror att dessa minnen är äkta. Quick uppger att han aldrig trodde på sina egna berättelser om mordet, vilket således utesluter att falska minnen skapats. I stället säger han att berättelserna konstruerades utifrån vad han lärde sig om mordet genom terapin, polisförhören och tidningsstudier. Innan Quick tog tillbaka sina erkännanden kallade han det ”medvetna avvikelser” från fakta, en teknik han uppgav att han använde sig av för att avvärja ångest.

I Kevinfallet är utredningen återupptagen och de uppgifter pojkarna har lämnat i förhören kommer att analyseras på nytt. Oavsett vad utfallet blir i den nya utredningen visar förundersökningen att teorier om bortträngning aldrig var aktuella i Kevinfallet. Att jag skulle ha fört in dessa teorier i utredningen och att dessa var anledningen till de upprepade förhören är en vild förvrängning. I en scen ur "Fallet Kevin" säger speakerrösten medan en vallning visas och förhørsledaren sägs ha kontakt med mig: "Nu verkar det som om hon vill locka fram bortträngda minnen!". I ett senare radioprogram: "Man hade alltså en idé om att de här barnen på nåt sätt hade begått mordet, och sen trängt bort minnena av det här mordet (Dan Josefsson i P4 Extra, 25-08-17). Dessa påståenden ligger nästan komiskt långt från verkligheten. Ingenstans i vare sig förhör eller vallningspromemorior finns teorin om bortträngda minnen omnämnd (detta gäller för övrigt även i Quickutredningarna).

Avseende Hovsjöfallet hävdar DN att polisen sett som sin uppgift att hjälpa den misstänkte att återuppväcka bortträngda minnen. Vidare, "metoder som designats för att återuppväcka bortträngda minnen riskerar att skapa falska minnen". Vare sig i förundersökningar eller i domstolar i en mängd olika rättsfall har jag påtalat, tillstyrkt eller vittnat om att misstänkta gärningspersoner haft svårt att minnas/berätta om våld på grund av *bortträngning*.

Att upprepade förhör är något ovanligt/kontroversiellt är likaså en felaktighet som SVT och DN m fl. sprider. Vetenskapliga fallstudier visar att barn som har bevittnat våld, utsatts för sexuella övergrepp eller själva begått dödligt våld eller övergrepp behöver tid för att kunna berätta. All erfarenhet visar att oro, rädsla, lojalitet, skam och skuld hos barnen gör att de endast successivt kan närma sig det svåra och ofta sker detta fragmentariskt. Syftet med upprepade förhör är alltså att underlätta berättandet, inte att plocka fram barnens påstådda bortträngda minnen. Naturligtvis kan upprepande förhör innebära en risk, vilket jag påtalat i utredningar jag medverkat i, mina publikationer om intervju- och förhörsteknik samt när jag intervjuats i media. Att förhöra barn är svårt och kräver lyhördhet och övning.

Det har återkommande hävdats att mina s.k. uppfattningar om bortträngda minnen till stor del överensstämde med Margit Norells metodik för att hjälpa patienter att ta fram minnen av trauman. Att jag gått i terapi hos Margit Norell innebär inte att jag är förespråkare för den inom akademien mycket kontroversiella bortträngningsteorin. Jag har en bakgrund inom neuro- och kognitionspsykologi, vilket innebar att Norell och jag hade olika åsikter angående glömska. Jag förespråkar ett avsiktligt avvärjande av minnen (vilket vi kan se hos både barn och vuxna, offer och gärningsmän) till skillnad från bortträngning där individen inte har något val. DN m fl drar paralleller mellan Quickutredningen, Kevinutredningen och Hovsjöfallet där bortträngningsteorin fungerar som en påstådd gemensam faktor. Den enda koppling som finns mellan fallen är att jag medverkade i dessa för 16-23 år sedan.

Sven Å Christianson
Professor i psykologi
Stockholms universitet